

Ὅτι γερμῆν ἐξ ἔθους τε καὶ πείρας μόνον, ἢ τῆ περι τὰ ὄρατὰ ἔτω κρῖεν δύναμις, ἡμῖν περιγίνεται, ἐξ αὐτῆς ἐσὶν εἰσβάλλειν τῆς τῆς πράγματος φύσεως. Ἀπαλλάξει δ' αὖν ἡμᾶς ὑπονοίας ἀπάσης, τὸ περι τῆς ἐκ γενετῆς τυφλοῦ νεανίᾳ ἐξισορροπημένον, τῆς μεταξύ τετραδεκαετίας, καὶ πεντεδεκαετίας, ἀναβλέψαντος, ὃ ἐν τοῖς πρακτικοῖς ἐμφέρεται, τῆς παρ' Ἀγγλοῖς τῶν φιλοσοφικῶν βασιλείᾳ κίμματος, Ἀριθμ. 402. ἀριθμ. 7.

§ 510 Γεθείσης ἤδη, τῆς τῆς περι τῶν διασημάτων κρῖεν δύναμει, ἐν ᾧ τὸ σημεῖον καθέσθω, εἴτε καὶ ὑγιᾶς ἔχοντος τῆς αἰσθητικῆς, εἴτε ἕτερον ἢ τοιαύτῃ πρόσληψις δέκνυσι, πάρα τὰς τῆς φωτὸς ἀκτῖνας, αἱ διαχέσθω τὸν ἔφθαλμὸν ἐχωρῶσιν, οἷον ἀπὸ σημείᾳ πρὸβαίνουσαι, τῆς ἐπ' εὐθείας διαρισμένης (506) πρὸς ἀπόσασιν διαρισμένην κειμένη:

§ 511 Ἀπόχρη δὲ τῆτο εἰς ὄρασιν τῆν τῶν σωμάτων τοῖδτο γὰρ τὸ τῶν ὄρατῶν ἴδιον. Αἱ ἀκτῖνες εἴτε προῖδσθω, εἴτε καὶ ἐπανακλωμένω ἀπὸ τῆς σώματος, ἀφ' ἑκάστῃ τῶν σημείων τῆς ἐπιφανείας χωρῶσι διέχουσαι. Ταύτηται καὶ τῶν σημείων ἑκάστῃ, ὄρατὸν ἐπὶ (506) καὶ ἐπὶ τῆς ἔφθαλμῶ ζωγραφεῖται. Ἡνῖκα δὲ καὶ περι τῶν διαφόρων ἀποσάσεων, κρῖσις γίνεται τῶν σημείων ἑκάστῃ, τότε δὴ καὶ τὰ χήματα, καὶ αἱ ἀνωμαλίαι, ἐπὶ τῶν ἐπιφανείων καταλαμβάνεται.

§ 512. Ἐς τὸ αὐτὸ αἰθῆρας, εἴτε τῶν ἀκτίνων ἀπὸ τῶν σημείων τῶν ὄντι προχέομενον, εἴτε, καὶ τὸν ὀφθαλμὸν εἰσιεσῶν ὡς εἶπερ ἐξ αὐτῶν ἐκεῖθεν προχέοιτο, καὶ ἐξ ἄλλων σημείων τύχῳσιν ἀφιεόμενα, καὶ πρὶν ἐπὶ τὴν ὄρασιν ἤκειν διακαμπτόμενα, ἢ γὰρ κατὰ τὸν ὀφθαλμὸν κινήσιν, καὶ ἢ ἐν τοῖς ἴσιν ἐνέργεια τῶν αἰθρητῶν, ἔσως, ἢ ἄλλως εἶδέν διαφέροσι.

§ 513. Διὰ τῶν καὶ τῶν ἀκτίνων, διὰ τῶν ὑέλων εἰσεσῶν, ἢ ἀπὸ λείων πάνυ σαμᾶτων, ἀνακαμπτετῶν κατ' ἀνταύγειαν περισταθῶν δύναται τὰ ὄρατα, καὶ εἶπερ ἤκιστα εἶναι, ἢ καὶ εἰς ἕξαπάτην παράγειν πέφυκε.

§ 514. Ἡ περὶ τῆς ἀποστάσεως τῶν σωμάτων κρίσις, καθ' ἣν τὰ τέτων γήματα διακρίνομεν (511), ὀφθαλρὰ εἰς περὶ τὰ μακρότερον ὅσον ἀπέχοντα, τότε γὰρ δὴ τὸ χῆρα ἐκ τε τῶν σκιῶν ἄλλον εἰσβάλλει, καὶ τῶν κατὰ τὸ μαῖλλον καὶ ἥττον μαρμαίροντος φάσος, κατ' ἄλλο καὶ ἄλλο τῶν ἐπιφανείων. Ἐθισμῶ γὰρ καὶ περὶ τέτων ἐκ νηπίων, περὶ τῶν ὄρατῶν κρίνειν ἔσως ἐμάθομεν, ἐπειδὴν ὅμοιαι ἀποστάσεις εἰσὶν ὑπερβάλλουσαι, καὶ ἢ τοιαύτῃ κρίσις εἰς σφαλέραι.

§ 515. Ἐκ τέτων δήλον, ὡς ἐν τοῖς περὶ ὄρατάτω, πρόχειρος ἢ ἕξαπάτη, τὴν καὶ γὰρ καὶ τῶν ὄρατῶν τὰ ἀληθῆ τῶν ἐν εἰκόνι, δι' ἀπλήθους ὄρασεως, ἤκιστα ἂν διακριθεῖν ὁ δὴ συμβαίνει καὶ τοῖς μονοφθάλμως ὄρωσι, καὶ

μη ἐπὶ πάνυ πολὺ τυγχάνη τὰ ὄρατὰ ἀφε-
σῶτα.

§ 516. Καὶ ἔτι δὲ παρατηρητέον, ὅτι πᾶσα
ὄρασις τῆ φωτὸς ἐξήρηται, διὸ καὶ τέττα
ἀμαυροτέρη τυγχάνοντος ὡς μη οἶον ἀπόχρη
τὸ ὀπτικὸν διατιθέσθαι, ἔ πάνυ τῇ ὄρασει πι-
σεύειν δίκαιον

§ 517. Ἐκ τέτων ὅπάντων ὑπισυνάπτο-
μεν, ὡς πολλὰ ἐσὶ τὰ ἐπιζητέμενα, ἵνα δὴ
τὸ πιστὸν ἔχη ἢ ὄρασις ἀρεταί μέντοι πᾶσα
ὑπόνοια τῶν ἐξῆς συνδραμόντων.

Α. Ἴνα τὰ ὄρατὰ ἀκμαῖον ἄλις τὸ φῶς
ἐκπέμπωσιν, ἢ ἀντανεκλώσιν (516).

Β. Ἴνα σύμμετρον ἔχη καὶ τὰ τῆς ἀπο-
στάσεως (514).

Γ. Ἴνα καὶ πολλαχόθεν παρατηρηῆται (515).

§ 518. Ἐὰν δὲ ἐπὶ τέτοις, καὶ τὸ ὄρατὸν
ἐξῆ ἐπιχειρήσασθαι, καὶ διαψηλαφῆσαι, ἐδὲν
δέος ὑπονοίας, περὶ ἧ ὄρασις προδεικνύει ὑπο-
λειφθήσεται. Σημειῶ μέντοι, ὡς ἔ περι ἐκεί-
νων ὁ λόγος ἄπερ ἢ ψυχὴ ἀναπληρῆσθαι εἶωθεν,
καὶ ἐκ τῶν φαινόμενων ἐπιφέρειν.

§ 519. Οὐκ αἰεὶ δὲ συντρέχειν πάντα ταῦ-
τα ἐπανάγκης, εἰς ἀπαλλαγὴν οἰασθῆν ὑπονοίας
Ἐὰν γὰρ τῶν γνωρίμων ἢ τὰ προκείμενα, ῥᾶσι
πᾶς τις, ἐξ ὧν ἄλλοθεν οἶδε, κρίνειν δυνήσεται
εἰ τις ἀπάτης ἀφορμὴ παρειαφρήσειεν· ἔ χα-
ριν γενικά τινὰ παρατηρεῖν ἀποχρήσει, ἐς
ὧν ἀδηλον, καίτις ὑπονοίας ἐσὶ λόγος ὑφέρειν

§ 520. Α'. Εἰ δὲ ὅπῃς τὰ ὄρατὰ διοπτρεύεται μονοφθάλμως, ἔδεν ἐκ τῶν φαινομένων βεβαίως εἶναι εἰσβάλλειν, εἰ μὴ δῆλον ἄλλοθεν, μήτε ἐν εἰκόσι, μήτε ἐν κατίπτροις παρῖστασι, μήτε δὲ ὑέλων διαθρεῖσθαι τὰ καθορώμενα, τὸ γὰρ μήτινα παραγωγῆ εἰς ἕξαπάτην ἐκ τοιῶν δε τινῶν συμβαίνειν αἰτίων, ἐξ ἀπλῆς ἔχ οἶον τε προσλήψεως διοριζεσθαι (513. 515).

§ 521. Β'. Ἐν διαστήματι μικρᾷ μείζονι, κατὰ τὴν διαφορὰν τῶν ἕψεων διαφέροντι, ἢ εἰκῶν, δύναται ἀντὶ τῆς πράγματος ἐκληφθῆναι, καὶ ὑπὸ τῆς δυσὶν ὀφθαλμοῖς ὄρωντος (515), καὶ ἔδὲ βραδίως τὸ τῆς ἀπάτης ἀνακαλυφθήσεται, εἰάν ὡς ἔγγιστα ὁ βλέπων τῆς σημεία τεθῆ, καὶ ἔ τὸν ὀφθαλμὸν ὁ τὴν εἰκόνα γράψας κείσθαι ὑπέθετο ἐπὶ τῆς τῆς εἰκότος ἀνακρίσει. Ἐὰν δὲ τις ἐξ ἄλλης θεᾶται τόπος τὸ μίμημα, ἐκ τῆς χήματος εὐκόλως διακρινεῖ ὁ θεάμενος, πλαστὸν εἶναι, καὶ μὴ ἀληθές τὸ ὄρώμενον, ὅπερ καὶ κατὰ γένος τῆς ὀφθαλμῶ μεταφερομένων, διακρίνεσθαι δύναται.

§ 522. Γ'. Εἴ τις δὲ ὅπῃς διοπτρεῦοι βραχυτέρας, καὶ ὑπὸ κατίπτρες δυνήσεται παραχθῆναι· διὸ εἰ μὴ ἄλλοθεν αὐτῷ δῆλον τοιόνδε τι μηδαμῶς εἶναι, ἐρεύνης χρεία καὶ συμβαίη ἂν πολλάκις ἐν τῷ τὸ μένειν δεῖν ἀδιόριστον.

§ 523. Δ'. Ἐὰν σῶμα κινέμενον παρατηρῶμεν, περὶ τῆς γινομένης πορείας, ἐξ ἀπλῆς ὄρασεως, κρίνειν ἔκ ἔχομεν, τῆς ὄρωμένων πύρρω

ἀπέχοντος, ἢ γὰρ περὶ τῆς προσόδου ἢ ἀφώδου τῶ ὄρατῶ ἀπὸ τῆς ὕψους κρίσις, ἀβέβαιος (514).

§ 524. Ε'. Καὶ ὁ αἶθρ δὲ ὁ περιέχων, ῥαδίως πέφυκεν ἡμᾶς παρακρέεσθαι, τέττε γὰρ τὰ μόρια ἄτονόν τι τὸ φῶς ἀντανακλαῖ, καὶ ἐδόλως αἰθρητὸν τοῖς ὑπ' ἀκμαιοτέρη φωτὸς τῶ ὀφθαλμῶς βλαπομένοις. Τὸ τοίνυν ἀμυδρὸν τετὶ φῶς, τὸ κυανὸν τῆς χροιάς ἐπὶ τῆς ἐρανίης χώρας ἐμφαίνει, ἐνθα πάντα, (τῶ αἴρος μὴ μεσολαβέντος) ἐπάναγκες ἦν βλέπεσθαι. Ἐπειδὴ δὲ τὰς ἐπιφανείας ἐγχεροῦς καθοροῦν εἰώθαμεν, τὰς ἀφῆ ἔσας ἀπταῖς, παραπλησία τινὶ ἐπιφανείᾳ καὶ τὸ κυανὸν τῆς ἐρανίης χροιάς ἀπονέμομεν, σφαίραν πλάττοντες, ἐνθα ἐδόλως τι τοιῶτον ὑφέτηκεν.

§ 525. Ἀκοῆ τῶν ἤχων ἀντιλαμβανόμεθα τὸ δὲ, τῶ ὄργάνῳ ὑγειαίνοντος, ἐκ ἄλλως συμβαίνει, εἰ μὴ τρομῶδει τινὶ κινήσει διασαλευόμενος ὁ αἶθρ, τῶ τυμπάνῳ τῶ ὠτίς προσβάλοι πείρα δὲ μανθάνομεν, ὑφ' ὧν τε σωμάτων, καὶ ἐν αἷς περιστάσεσι τῶ αἴρι ἢ τοιαύδε κινήσεις κοινωνεῖται διὸ καὶ ὡς ἂν πολλακίς ἤχον τὸν αὐτὸν ὑπὸ αἰτίας τῆς αὐτῆς, γενναῖσθαι συνίδωμεν, ἐκ τῶ ἤχῳ αὖθις ἀκροθέντος, παρεῖναι ἤδη καὶ τὴν αὐτὴν αἰτίαν εἰσβάλλομεν.

§ 526. Περὶ τὸδε δὲ τὸ αἰθρημα παρατηρεῖν ἄξιον, ὅτι πολλακίς δι' αὐτῶ περὶ τὸν τόπον παρακρέεσθαι ἐξ ἑ τὸν ἤχον προῖεναί κρι-

νομεν. Τῶ γὰρ ἤχη ὁ διορισμὸς δύναται τρέ-
πεσθαι. Κατ' ἀνάκαμψιν δὲ, καὶ διὰ σωλήνων,
ἐπὶ τόπον ἢ πάνυ τι ἀπέχοντα ἄλλοῦ μετα-
γεται. Διὸ ἐξ ἀπλῆς ἀκοῆς, εἰ μὴ ἐν χώρᾳ
πάντη ἠεωγμένη, ἔκ ἔχομεν ἀσφαλῶς ἀπο-
φῆνασθαι, πῶ ποτε κείμενον ἐς τὸ ἤχην, τῶ-
τέσι, τὸ τῆς τρομῶδους κινήσεως τῷ αἰέρι με-
ταδιδῆν. Πολλὰ κίς ἀλλ' ἔν, δι' ὧν ἄλλοθεν
ἴσμεν, ἄλλοις ἀκριβῶς τὸ τοιοῦτο προσδιορίζαν
δυνάμεθα.

§ 527. Ἡ ὁδμή καὶ ἡ γεῦσις, ἰδιαζέσασ
τινάς τῶν σωμάτων ιδιότητας ἡμῖν ἐμφανίζου-
σιν, ὡς αὐτοῖς παρεῖναι ἐκ τῶν αὐτῶν ἐπα-
νιόντων τεκμαιρόμεθα αἰσθημάτων, ὡς ἐν πολ-
λοῖς καὶ σᾶμα σώματος ἡμῶς διατέλλειν, δι'
αὐτῶν ὀδηγούμενες· ἀπαιτεῖται μὲν τοι εἰς τῶ-
το πυκνή τις καὶ ἀμφιλαφῆς ἢ πείρα.

§ 528. Τῶτων περὶ μιᾶς ἐκάστης ἰδίας τῶν
αἰσθήσεων, παρατηρηθέντων, καὶ ἄλλα τινὰ γε-
νικώτερα προθετέον, ὡς περ ἀπάσας ἐς προ-
σανήκοντα.

§ 529. Α'. Ἐπὶ τῆς τῶν πραγμάτων ἐρεί-
νης, πλείονας, (ὡς ἂν τῶτο παρεῖη) παρα-
ληπτέον αἰσθήσεις, ἵν' ἐκ ποδῶν γένηται ἀπα-
σα ἐξαπάτης ὑπόνοια· τῶν γὰρ αἰτίων τῆς
ἀπάτης διαφόρων ὄντων, σπανίως μὲν, εἰ καί
ποτε, ἔνθα δύο εἰσὶν αἱ κρίνεται αἰσθήσεις,
ἢ εἰς ταυτὸ γένησεται σύνοδος· ἐφ' οἷς δὲ τρεῖς,
ἐδέποτε. Διὸ ῥαδίως τῆ τοιαύτη μεθόδῳ ἐπὶ
τὸ ἀσφαλὲς ἐξικνεύμεθα.

§ 530. Β'. Διὰ τῆς παρὰ τὰς διαφορὰς αἰθήσεις βασιάνε , ἅπασα ὑπόνοια αἴρεται, ἢ τὸ αἰδητήριον ἀφορῶσα· τὸ δ' αἰδητήριον ἐν εὐρώτῳ αἰεὶ ὑπεθέμεθα κατασάσει , ὅτι καχεκτῆντος αὐτῆ ἀπάτη ἂν παρακολυθήσειεν. Ἡνίκα γὰρ τὸ νεῦρον διατίθεται, ἢ ἡ αὐτῆ τέτω κίνησις κωλύεται, ὅθεν ἂν αὐτῆ ἢ εἴη προβαίνουσα, αἰδημα ἔψεται τὸ αὐτὸ (482). Οὕτω ποτὲ οἷς ἡ χεὶρ ἀποτέτμηται, τοῖς δακτύλοις δοκῶσι τι διαψηλαφᾶν, οἷς ἐκ ἔτ' ἔχουσιν. Ἀλλ' ἐκ ἂν τοιαύδετις ἀπάτη συμβαίη, δυεῖν, ἢ πλειόνων αἰδήσεων προσαιρελημμένων· τὰ πολλά δὲ καὶ μόνη τῆ τῆ ὀργάνε ἀνακρίσει, τὴν ἔλλειψιν ἀνακαλύπτειν δυνάμεθα.

§ 531. Γ. Οὐκ αἰεὶ δ' ἐπάναγκες, διὰ πλειόνων τὸ σῶμα βασανίζειν αἰδήσεων, καὶ μιᾶς ἐνίοτε πρὸς τὸ ἀσφαλὲς ἀγέσης, εἰ μόνον ποικιλαχῶς τὸ πρᾶγμα παρατηροῖτο, ὡς διαφέροντά γε ἡμῖν ἢ τὰ αἰδήματα διεγείρεσθαι.

§ 532. Δ. Ἐν οἷς περὶ ἐκούσης ἰδία τῶν αἰδήσεων ἔφθημεν θεωρηκότες, προσεθέμεθα καὶ τὸ, εἴπερ ἄλλοθεν, ἢ εἴπερ ἐν τῶν περιστάσεων δῆλον. Τῆτο δὲ νοητέον περὶ τῶν ἄλλων αἰδήσεων, τῶν εἰς συναντίληψιν ἀνακαλεμένων, ἢ περὶ αἰδήσεως τῆς αὐτῆς, ἐτέρῳ τινὶ τρόπῳ προσεφαρμοζομένης· ἔδεν ἦττον δὲ καὶ περὶ τῶν ἄλλων θεμελίωσιν τῆς Ἠθικῆς Ἐναργείας.

§ 533. Ε. Ἐπει δὲ συνεχῶς συμβαίνει, τὸ πλείοσιν αἰσθήσεσι δύνασθαι προχρηθῆναι, ἢ καὶ ἐκ τῆς αὐτῆς αἰσθήσεως πλείονας περὶ τῶν αὐτῶν ἰδέας ἔχειν πορίζεσθαι, σαυανίως ἡμῖν ἀμφισβητητέον ἂν εἴη, περὶ τὰς ἰδέας ἄσπερ δι αἰσθήσεως πορίζεσθαι. Πάντως γὰρ τῶν τοῖς εἰρημένοις περὶ ἑκάστης ἰδέας τῶν αἰσθήσεων προσέχοντι, ἅπασαν ἐκκλίνειν ἀπάτην ἐσάδιον.

§ 534. Σ. Ἀλλ' ἡ ἀπλή βάσανος, καὶν ἀπάσαις τις προχρήσετο ταῖς αἰσθήσεσιν, ἀτελεστέραν χορηγεῖ τὰ πολλὰ τὴν γνῶσιν τῶν πραγμάτων. Ἐνίοτε δὲ καὶ σώματα πάμπαν ἀλλήλων διαφέροντα, διὰ τῆς τοιαύτης βασάνου, διακριθῆναι ἀπ' ἀλλήλων εἰ δυνατόν, καὶ τότε δὴ συναρωγὸν εἰληφότες τὴν τέχνην, τῇ ἐφαρμογῇ ἄλλων τινῶν σωμάτων ἐπαναλαμβάνειν δεόν τὴν βάσανον εἰ δὲ εἰς ἕνα τρόπον διαφορὰν τινὰ συιθεῖν δυνάμεθα, ὥσπερ πρὸς ἡμᾶς, εἰδὲν διοίσει τὰ ὑποκείμενα, καὶ ὡς ταυτὰ ὄντα ἐν ἅπασιν νομιθήσεται.

§ 535. Ζ. Ἐξ ἀγνοίας δὲ πολλάκις παρακρούμεθα καταφάσκοντές τι περιττόν, ὑπὲρ ὃ τῇ αἰσθήσει προσπίπτει, ἢ καὶ ἐκ τῶν ἀνακαλυφθέντων, οἷον ἐστὶν ἐπιφέρεισθαι. Ὁράσει γραμμαῖς δύο παραβάλλειν ἀλλήλαις δυνάμεθα, εἰ τὴν ἑτέραν οἶοντε ἐφαρμόσαι θατέρᾳ, ἢ γὰρ καὶ ἀμφὸς τρίτην τινὴν, ἥτις ἂν ὡς μέτρον παραληφθεῖη. Ἀλλ' εἰάν τις, εἰ ταῦτα μὴ ἐγχωροῖη, ἀπλή τῇ δι' ἐποπτείας παρατηρήσει, τὴν τῶν εἰρημένων γραμμῶν ἐγχειροῖη παράθεσιν, ἐσάδιον ἀπατηθήσεται.

§ 536. Η. Πολλᾶν δὲ καὶ τὰς αἰθήσεις διαφευγόντων, ἀφεκτέον τῷ κρίνειν, μὴ ταύτως παρεῖναι, εἰμὴ τὸδε ἐξ ἄλλων τινῶν ἔποιτο, τῶν αἰθήσεσι παρατηρημένων.

§ 537. Ἐκ τῶν περὶ τῶν αἰθήσεων ἐκτεθέντων, καὶ τὴν λύσιν καρπέμεθα τῆς ἐνστάσεως, ἢ κατὰ τῆς γνώσεως προβάλλεσθαι εἰώθειν, ἣν δι' αὐτῶν πορίζομεθα. Ἐκ τῆς ἀπότης, ἐφ' ἣν, αἰθήσεις ἀγόμενοι, περιπίπτουσιν ἄνθρωποι, πᾶσαν τὴν δι' αἰθήσεως γνῶσιν, ἀτελῆ τυγχάνειν εἰσβάλλουσι.

§ 538. Οἱ μὲν τοι ἔτω διανοέμενοι, ψευδῆ τὴν τῆς εὐποιίας ιδέαν φέρουσι, ἧς ὁ τῶν ὄντων ὑπέριστατος Πρῦτανις εὖ πεποιηκῶς ἐστὶ τῶν ἀνθρώπων, ὅς αἰθήσεσιν αὐτὸς κατεπλέτισεν.

Αἱ αἰθήσεις ἐδὲν καθ' ἑαυτὰς ἐκδιδάσκουσιν. Ἐαὐτὰ τῇ λαλιτικῇ πῶς δυνάμει τυγχάνουσι παραπλήσια. Διὰ ταύτης τὰ νοέμενα ἀλλήλοισι παρεῖναι οἱ ἄνθρωποι, ἀλλ' εἴτις ἀσαφῶς λέγοι φθεγγόμενος, μὴ τῷτο, τῇ τῷ λαλεῖν δυνάμει τὸ ἔλλειμμα προσαφθίηται; τῷ Θεῷ πάντως τὴν εἰς τῷτο θεξιότητα δεδωκότος, τῷ ἀνθρώπῳ ἂν εἴη, τὸ φιλοπονῆσαι περὶ ταύτην, καὶ τήντε χρῆσιν αὐτοῖς, καὶ τὴν τέχνην τῷ κατὰ τὸ δέον προσεφαρμόζειν, ἔτω προσκλήσασθαι. Παραπλησίως τοίνυν, ἀσυντελεῖς ἂν εἴεν καὶ αἱ αἰθήσεις, εἰ μήτις χρῆσθαι αὐταῖς ἐπισαμένως εἰδείη. Τὴν γὰρ χρῆσιν ἀγνοῶν, ὅσαι ὥρα παρακρηθήσεται. Ἀλλὰ τῷτο γὰρ ἕνεκα, ἑαυτὸν μωμῆσαι δίκαιος ἂν εἴη.

Ἐκ γηπίων ἕκαστος καὶ φθέγγεται καὶ αἰθά-
νεται ἀτελῶς γεμὴν διὰ παντός φθέγγεται,
ὅς ἂν τῇ ἡλικίᾳ προήκων, περὶ τὸ ὀρθῶς λέγειν
ἐδόλως ἐσπέδασεν. Ὡσαύτως ἔν, καὶ ταῖς αἰθή-
σεσι προχρώμενος πυκνὰ σφαιλεῖται, ὃ μὴ ἐπι-
μελῶς τὴν φύσιν αὐτῶν ἐκμελετήσας. Ἡ γὰρ
ἐν αὐταῖς ἀπάτη ἐξ ἀπροσεξίας αἰείποτε ἤρ-
τηται, ἢ ἐξ ἀγνοίας, ὧν ἀνωτέρως γενέσθαι
εἰδίδιον.

Κ Ε Φ Α Λ Λ Ι Ο Ν Ι Ε'.

Περὶ τῆς Δευτέρας θεμελίᾳ τῆς Ἡθι-
κῆς Ἐναργείας, τρίτῃ περὶ τῆς
τῶν ἄλλων Μαρτυρίας.

§ 559. Τοῖς παρὰ τῶν ἄλλων μαρτυρη-
μένοις, τὸ τῆς ἀξιώχρεω πίσεως ἀπονέμειν
χρῆναι κατείδομεν (421). Δεῖν ἀλλ' ἔν καὶ
τινα παραφυλάττεσθαι ἐν αὐτοῖς ἐπὶ τῆ πα-
ρόντος ὑποθετέον.

Τρία δ' ἄττα ἐπὶ τῆ μαρτυροῦντος παρεῖναι
δεῖν, ἐξ αὐτῆς δῆλον παντὶ τῶ προσέχοντι.

α. Μήτιγε ὁ μαρτυρῶν ἀπάτη αὐτὸς πε-
ριπίπτει.

β. Μὴ τὸς ἀκρόντας ἀπάτη περιβάλλειν
εἰθέλοι.

γ. Εἰ καθαρῶς τὸ παριστάμενον ἐκδηλοῖη,
ὡς τὸς ἄλλοις αὐτὸ συνιέναι καλῶς.

§ 540. Α. Ἐφ' ὧ τοίνυν τὸ πρῶτον παρῆναι, τρία ἔτι τινα ἀναγκασίως προσαιπαιτέται.

§ 541. 1. Τὸ μαρτυρέμενον περὶ τοιαῦτα εἶναι, ἄττα δῆλα εἴη τὰ μαρτυρεῖντι ῥᾶτα γὰρ ἄλλως ἀγνοηθήσεται αὐτῶ, ὅπως ἐπὶ τῆς τῶν τοιούτων ἐπικρίσεως χωρεῖν δεόν, καὶ τίσι δῆποτε τῶν περὶ τὸ πρᾶγμα θεωρημένων μάλιστα τῇ ψυχῇ προσεκτέον. Ἐὰν περὶ ὁρατῆ τινὸς ἢ λόγος, σπανίως τις κατὰ πρώτην ἐπιβολὴν, τῆ καὶνῶς καὶ πρώτως τῇ ὄψει προσβάλλοντος, ἀκριβῆ τὴν ιδέαν καρπιάσεται.

§ 542. 2. Προσαιπαιτέται δὲ περαιτέρω, καὶ τὸν μαρτυρεῖντα, τὸ κατὰ σκεδὴν προσσηκέναι τῇ ἀνακρίσει τῆ πρᾶγματος· εἰ γὰρ ἀπεριμερίμνως ἑωρακῶς τύχοι ἢ ἐπιψάυσας, ποικίλα αὐτὸν διαπεφευγέναι ὑφορεῖσθαι προσήκει.

§ 543. 3. Τέως δὲ καὶ εἰμὴ ἡσύχω καὶ ἡρεμαία τῇ ψυχῇ τὰ τῆς ἀνακρίσεως ἀνεβάλλετο, εἰ πάντη ἔξω σρέφεσθαι τῆς ἀπάτης τὸν μαρτυρεῖντα εἰκός. Ταύτητοι, καὶ δυσμενείας, καὶ φιλίας, καὶ ἐλπίδος, καὶ ὀργῆς καὶ τῶν λοιπῶν τοιούτων παθῶν δεόν αὐτὸν καθαρεῦειν. Ἀλλὰ καὶ εἰ ψευδέσι τισὶ προλήψεσι κατὰ ψυχὴν ἔτυχε προκατειλημμένος, μόλις περὶ τῆ πρᾶγματος, ὅπως ποτε τῶ ὄντι ἔχει, κατανοῆσαι οἷος τ' ἂν γένοιτο.

§ 544. Περὶ γῆν τέτων, καὶ ἐξ αὐτῆ τῆ μαρτυρημένων, καὶ ἐκ περιστάσεων τινῶν ἄλλοθεν γνωσκομένων, κρίνειν δεῖ. Καὶ λόγος τινὸς ὑπονοίας ὑφέρποντος, τὰ μαρτυρούμενα ὑποπτεύειν.

§ 545. Τὰ δ' ἐπιζητούμενα ὧν ὑπεμνήθημεν, ἐπὶ πάνυ πολλῶν εἰς ταυτὸ συνέρχεται, ἔνθα λόγος περὶ τῶν συνήθως τοῖς μαρτυροῦσιν ἀπαντῶν εἰωθότων καθ' ἑκάστην, ἅττα εἰδὲν αὐτοῖς διαφέρειν, ὥστε καὶ εἰς πάθος κινεῖν.

§ 546. Β. Ἦν δὲ τῶν ἐπιζητούμενων τὸ β', τὸ πιπρὸν δεῖν εἶναι τὸν μαρτυροῦντα, μηδ' ὑποπτερίσαι τῆς ἀκούοντος βέλεσθαι πάρεσι δὲ τὸ ἐπιζητούμενον τέτο ἐπὶ πάνυ πολλῶν συνιδεῖν ὡς εἴτις, ἢ πολλάκις συμβαίνει, ὑπεῖη δυσχέρεια, πρῶτος ἂν τοῖς ἐφεξῆς προσέχειν τὴν διάνοιαν.

§ 547. 1. Ἐκ τῶν ἡθῶν, καὶ τῆς ἀγωγῆς τῆ βίης, καὶ τῶν περιστάσεων, περὶ τῆς προθέσεως δεῖον κρίνειν, εἴ τις ἀπατηῆσαι προσέθετο.

§ 548. 2. Σπανίως ἐπιτήδες καὶ ἐκ προθέσεως ἀπατῶν αἰροῦνται τῆς ἄλλης, ἐφ' οἷς εἰ πρόκειται, τότε σφίσι αὐτοῖς διαφέρειν· αἱ δ' ἂν αὐτοῖς διαφεροὶ λίαν σαφῶς ἀναφαίνεται.

§ 549. 3. Ὁ κατὰ τῆ συμφέροντος αὐτῶ φθεγγόμενος, ἀπατῶν βελομένῳ ἡκιστα ὅμοιος.

§ 550. 4. Τὸν δὲ καὶ ἐπομνύοντα τῶ μαρτυρομένῳ, ἄνδρα ἄλλως τε τὰ τῆς θρησκείας

καὶ εἰδότεα, καὶ σέβοντα, μηδὲ τὰ ἤθη διαφθορότα, ἀνυπόπτως παραδέχεσθαι χρηρ, ὡς μὴ ἐξαπατηῆσαι βεβλόμενον.

§ 551. 5. Πλειόνων δὲ μαρτύρων εἰς ταῦτο συντρέχόντων μηδενός τε λόγῳ συνομωσίας προκαθυσώσης ὑπόντων, μηδὲ δυνατῆς ἄλλως ἔσης τῆς τοιαύτης συνομωσίας, ἀπατηλῆς γνώμης πᾶσα ὑπόνοια, ὡς πορρωτάτῳ ἐλήλαται.

§ 552. 6. Οὐδὲ περὶ τὸ πισὸν ἐκείνῃ ἐνδοιάζειν θεόν, ὅς τὰ ἄλλοθεν αὐτῷ διέξεισιν ἤκοντα, ἀὲ αὐτὸς καθ' ἑαυτὸν εἰδέναι ἐκ ἔχει, καὶν εἴτινα ἄλλα διηγέμενος τυγχάνει μὴ ἀληθεύοντα. Οὐκ ἐν ἐνδοιασέον περὶ τῆς περὶ τὴν Ἀφρικὴν περιόδου, περὶ ἧς ἐν Ἱστορίαις, βιβλ. Δ, Ἡρόδοτος. Ἦπερ δὲ καὶ ἀληθεύειν τὴν περιήγησιν ἐκείνην ἐξισορῶντα τὸν Ἡρόδοτον ὑποληπτέον, ἐξ αὐτῶν ἐκείνων, ἅπερ ὡς ἀπισία δοκῶντα οἱ ἐκσυρίττει.

§ 553. 7. Ὅς ἂν πολλαίς, καθ' ἧς ἔγνω ἀληθείας εἶπεν, ἔθενός ἐστὶ πίσεως ἀξίος.

§ 554. 8. Ὁ ὑπὸ πάθους εἰς τὸ λέγειν ἀγόμενος, ἢ περὶ τῶν αὐτῷ συμφερόντων πραγματευόμενος, ὑποπτος.

§ 555. 9. Οἷς περ ἐπιταχθῆναι τὸ μαρτυρῆσαι δυνατόν, ἔ παραδεκτέοι, εἰάν κατὰ σκοπὸν, καὶ πρὸς πὸ συμφέρον τῶ ἐπιτάξαι αὐτοῖς ἐξουσίαν ἔχοντος, λέγωσι.

§ 556. Γ. Τρίτον δὲ κατὰ γένος ἀπητεῖται εἰς μαρτυρίας ἀξίόχρεω παραδοχὴν (559),

ἵνα τις σαφῶς τὸν νῦν ἐκφάνῃ τὸν ἑαυτῶ, ἢ
 ἐυζυμβολως, ὥστε τὰ λεγόμενα αὐτῶ καλῶς νο-
 εῖσθαι. Πρὸς δὲ δὴ τῷ, εἰδὲν ἥττον ἐπιμε-
 λῶς, ἢ τοῖς ἄλλοις τὸν νῦν προσεκτέον. Πλείω
 γὰρ ἐστὶ τὰ καταμαρτυρούμενα, παρ' ἑλλειψιν
 ταιέτε, ἢ ἐκ τῶν ἄλλων αἰτίων αὐ παρεθέμεθα.

Τῆ γὰρ ἀκριβεῖ τῶν λεγομένων σημασία οἱ
 πολλοὶ ἐπιδέχονται, εἴτε αὐτοὶ φθεγγόμενοι
 τύχοιεν, εἴτε καὶ τῶν ἄλλων ἐκπυνθανόμενοι.
 Διὸ καὶ παρανοεῖται τὰ πολλὰ ἢ μαρτυρία,
 παρερμηνευομένη παρ' ὃ λέγεται.

§ 557. Πολλάκις δὲ διερωτώμενοί τινες περὶ
 τῶν τῶ γεγονότος περιστάσεων, εἰ μὴ καλῶς
 τινὰ συνιῶσι, περὶ ὧν αὐτοὶ κατὰ νῦν ἤδη
 φέρουσιν, κατ' ἐκεῖνο τῆς ἄρας οἶοντα διερω-
 τᾶσθαι, εἰ βραχῆα τις μάλιστα γε οὐδέ τις πα-
 ρεγχωροῖη ἐνθεντοὶ ἢ καταφάσκοντες ἀπαν-
 τῶσιν, ἐφ' οἷς ἐχρῆν ἀπαναίνεσθαι.

§ 558. Ῥᾶσα δὲ καὶ τῷ πολλοὶ ἀναπεί-
 θονται, ὡς ἄπερ αὐτοῖς συνήθητε καὶ καθη-
 μερινὰ τυγχάνει, αὐτὰ ταῦτα, ἢ τοῖς ἄλλοις
 γνώριμά τε ἢ δῆλα ἐστὶ. Διὸ καὶ τινὰ τῶν περὶ
 τὸ πρᾶγμα σιγῶσιν, ἄπερ ἤδη ὑπονοεῖσθαι νο-
 μίζουσι καὶ ἄπερ ἔτως ἐκφέρουσι, τοῖς ἐν τῇ
 ψυχῇ αὐτοῖς εἰδαμῶς συμβαίνουσιν.

§ 559. Οὗτοι δὲ πάντες, οἱ ἔτως ἔχοντες,
 ἐπειδὴ ἀγαθῇ τῇ πίσει ἕκαστα διαπράττονται,
 ἐτοίμως ἀείπερ ἔχουσι, καὶ ὄρκους, δεῖσαν,
 τὰς αἷς παρέχονται μαρτυρίας προσεμπεδῶν.